BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII HUREZI ÎN VREMEA VOIEVODULUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

Constantin Mănescu – Hurezi[1]
prconstantinmanescu@yahoo.com

Keywords: *library, Constantin Brâncoveanu, Hurezi Monastery.*

Summary: *The library of the martyr ruler Constantin Brancoveanu from Hurezi Monastery, just like the one of the Cantacuzino family or Mavrocordats, was a monument of culture in the medieval age in the Romanian Country because it favoured the permeation of the world culture within our civilization. The cultural phenomenon during Brancovanu era knows, however, another aspect, namely the spread of the printed book in the Romanian Country (Bucharest, Buzau, Snagov, Râmnic, Targoviste) in the entire Romanian area, but also throughout Europe. Brâncoveanu's undeniable virtue of the cultural realm was that he had given book, requested by those interested, the copies printed by him being found in Athens, Paris, Ankara, Alexandria, London, and in the four historic patriarchs of the Christian world: Jerusalem Constantinople, Alexandria and Antioch.*

La 29 octombrie 1688, stil vechi, aprigul voievod al Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino, îşi dădea obştescul sfârşit, oarecum neaşteptat, având vârsta de doar 54 de ani. Duşman neîmpăcat al Porţii otomane şi sprijinitor al austriecilor în lupta antiotomană, ambiţiosul voievod închisese ochii înainte de a vedea rezultatele soliei sale trimise la Viena, pentru a trata condiţiile aderării Ţării Româneşti la „Liga Sfântă", coaliţie care reunea puterile creştine ale Europei în scopul înfrângerii definitive a turcilor. Moartea lui Şerban Cantacuzino a apărut suspectă unor contemporani – ostili însă Cantacuzinilor – care n-au pregetat să acuze pe fraţii domnitorului, Constantin stolnicul şi Mihai spătarul, ca şi pe nepotul şi urmaşul său în scaun, Constantin Brâncoveanu, de a-l fi otrăvit, spre a nu închina în mod prematur ţara austriecilor şi a stârni reacţia nedorită a Porţii otomane.

Cert este faptul că, aşa cum consemnează cronicile timpului, în aceeaşi zi de 29 octombrie 1688 boierii ţării au mers la Constantin Brâncoveanu, care urcase sub domnia unchiului său treptele înaltelor dregătorii, până la aceea de mare logofăt şi ispravnic al scaunului ţării, adresându-i-se cu aceste cuvinte: „*Logofete, noi cu toţii pohtim să ne fii domn*". Acesta, dispunând de o avere însemnată şi deplin mulţumit cu situaţia sa, a răspuns: „*Dar ce aşi vrea eu cu domnia? De vreme ce ca un domn sunt la casa mea, nu-mi trebuieşte să fiu; ear ei ziseră: Ne rugăm, nu lăsa ţeara să intre alţi oameni, sau răi sau nebuni, să o strice, ci fii! şi-l luară de mâini şi-l împingeau de spate şi acolea fiind şi un capegiu împărătesc pentru trebi împărăteşti, îl dusease şi pre el la Mitropolie; şi duseră caftan la capegi-başa al împăratului de au cetit molitvele de domnie şi au mers de i-au sărutat mâna,*

[1] **Constantin Mănescu – Hurezi,** preot, doctorand în istorie, Universitatea Lucian Blaga Sibiu.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

zicându-i: Mulţi ani!"[2].

După terminarea ceremoniei, precizează *Letopiseţul Cantacuzinesc*, de astă dată, Brâncoveanu, s-a adresat boierilor astfel: *„Iată, am ascultat eu rugăciunea dumneavoastră de mi-am lăsat toată odihna şi toate moşiile mele şi mai mult fără voia mea m-aţi rădicat domn. Acum dară se cade şi dumneavoastră să vă arătaţi credinţa, cum că vă veţi afla în toată vremia lângă noi, cu slujba dreaptă şi credincioasă şi veţi face toate poruncile domniei, fără nici o îndoială, precum şi noi ne făgăduim să aveţi dumneavoastră şi toată ţara de la noi dreptate"*[3].

Într-acest fel şi-a inaugurat domnia Constantin Brâncoveanu, cel ce avea să rămână în istoria noastră drept cel mai mare slujitor şi mecena al culturii şi figura cea mai curată de martir. Rudele sale apropiate, care cândva vor contribui la mazilirea şi la sfârşitul lui tragic, i-au pregătit calea şi l-au aşezat pe tronul Ţării Româneşti din două motive. În primul rând, în acele vremuri tulburi, când ţările române erau înconjurate de turci, de ruşi, de austrieci şi de polonezi, boierii şi-au dat seama că numai un domnitor ca Brâncoveanu, cu firea sa chibzuită, paşnică şi aleasă, „cu daruri vrednice împodobit", putea să ducă o politică de echilibru, care, ţinând seamă în primul rând de realităţile şi interesele româneşti, să nu prejudicieze asupra posibilităţilor viitorului[4]. În al doilea rând, stolnicul cărturar Constantin şi marele spătar Mihai Cantacuzino, spre a-şi asigura influenţa necontestată în conducerea lăuntrică a ţării, au promovat pe Constantin Brâncoveanu, îndepărtând în acest scop de la tron pe urmaşul legitim al lui Şerban Vodă, nevârstnicul său fiu Gheorghe[5]. Iată unul din multele exemple dureroase din istoria noastră: cei doi Cantacuzini n-au văzut în domnia lui Brâncoveanu decât o soluţie temporară pentru înlăturarea pretendenţilor scoborâtori ai lui Şerban vodă, socotiţi inoporturni, dar nu înţelegeau în nici un chip să renunţe la tronul principatului muntean, pe care îl considerau ca aparţinându-le lor, de drept[6].

De unde să-şi dea seama că răul îi va veni de la cei mai apropiaţi ai săi, din moment ce Constantin Brâncoveanu, născut la 15 august 1654 şi rămas orfan de tată la vârsta de un an, avea să fie crescut „cantacuzineşte"[7] de mama sa, postelniceasa Stanca (1637-1699), fiica postelnicului Constantin Cantacuzino. Căsătorită cu Matei Brâncoveanu, supranumit Papa, aceasta rămânea văduvă, cu trei feciori şi o fată, deoarece soţul ei era ucis de seimenii răsculaţi, la 17 martie 1655, după moartea lui Matei Basarab, împotriva domnului lor Constantin Basarab, ctitorul Mitropoliei din Bucureşti[8]. Rămânând şi fără cei doi băieţi mai mari, Matei şi Barbu, îndurerata mamă s-a îngrijit cu toată dragostea de Constantin, feciorul cel mic, dându-i o educaţie bună şi în frica lui Dumnezeu şi îndrumându-l să înveţe carte grecească şi slavonească. S-a remarcat curând ca om cinstit şi muncitor, fapt

---

[2] *Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717*, 1959, p. 7-8.
[3] *Istoria Ţării Româneşti (1290-1690). Letopiseţul Cantacuzinesc*, Bucureşti, 1960, p. 190-191.
[4] Giurescu 2007, p. 127.
[5] *Istoria românilor*, p. 248.
[6] *Istoria românilor*, p. 253.
[7] Iorga 1939, p. 391.
[8] Moisescu 1954, p. 611.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

ce i-a determinat pe Cantacuzini, mai ales după ce au luat puterea absolută prin Şerban vodă, să se ocupe de formarea intelectuală şi practică a Brâncoveanului, încredinţându-i dregătorii mai însemnate sau nu, mai grele sau mai uşoare, în funcţie de vârsta, de pregătirea şi de priceperea lui, în raport cu conjunctura istorică respectivă. Între ele, o pondere aparte au avut deţinerea slujbei de ispravnic al Bucureştilor[9], de ispravnic al lucrărilor de construcţie de la mănăstirea Cotroceni şi de ispravnic al tipăririi şi traducerii *Bibliei* de la Bucureşti între noiembrie 1687 şi septembrie 1688. Toate acestea vădesc faptul că unchiul Şerban vodă, în pofida neînţelegerilor cu fraţii Constantin stolnicul şi Mihai spătarul, dornici să ia o parte mai mare din averea părintească, s-a ocupat în mod serios de Brâncoveanu pentru a-l îndruma pe calea spiritualităţii de înaltă clasă. Se spune că Şerban Vodă, văzându-i destoinicia şi cuminţenia, îl preţuia pe el cel mai mult dintre toţi nepoţii, iar pe patul de moarte a lăsat cuvânt să-i fie urmaş la tron, încredinţându-i lui pecetea domnească[10]. Aceasta infirmă teoria potrivit căreia Constantin Brâncoveanu ar fi făcut parte din complotul care l-ar fi otrăvit pe domnitorul Şerban Cantacuzino.

Conştient de înalta sa chemare, fiind „om de carte" şi cu gust pentru tot ceea ce este frumos, când a urcat pe treptele tronului, deja format de tutorele său, stolnicul Constantin Cantacuzino, eruditul său unchi, Vodă Brâncoveanu a preţuit şi sprijinit mişcarea culturală românească din acea vreme, ca nici un altul din voievozii Ţării Româneşti. Fiind conştient de faptul că în contextul stabilităţii politice se creează premize pentru dezvoltarea culturală, el a dus mai departe mişcarea culturală începută de Şerban Cantacuzino şi a reuşit să o ridice la o excepţională strălucire, reuşind să facă din epoca sa „punctul culminant" al acestei evoluţii culturale. De aceea, această epocă de sinteză şi dezvoltare în cultura română s-a numit „epoca brâncovenească", creatoare a unui stil propriu în artă şi arhitectură, numit „stilul brâncovenesc"[11].

Direcţiile de dezvoltare a culturii din epoca brâncovenească sunt trei: construcţia bisericească, ridicând şi refăcând numeroase lăcaşuri pe întreg cuprinsul ţării şi în afara hotarelor[12], tiparul, Brâncoveanu fiind, după cum spunea Nicolae Iorga, „nu numai un dibaciu socotitor al vremurilor, un mare ctitor de mănăstiri şi biserici", ci şi un mare ocrotitor al „culturii româneşti, prin scris şi tipar", poate cel mai mare din câţi „au fost vreodată in neamul nostru"[13], şi şcoala, în vremea sa funcţionând la Bucureşti două şcoli oficiale – „Academia grecească" de la Sfântul Sava şi şcoala domnească de „slovenie" de la biserica Sfântul Gheorghe-Vechi –, dar şi o fundaţie particulară – şcoala de la Colţea, unde se învăţa şi muzica bisericească[14].

Ctitoria prin definiţie a epocii brâncoveneşti rămâne Hurezul, mănăstirea proiectată a deveni necropolă domnească şi rămasă în perspectiva istoriei mai mult

[9] Ionescu, Panait 1969, p. 134 şi urm.
[10] Popescu-Vâlcea 1964.
[11] Popescu-Vâlcea 1964.
[12] Barnea 1997.
[13] Iorga 1915, p. 161.
[14] Şerbănescu 1964, p. 881-884.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

decât un mausoleu pentru pietatea neamului, un focar de creaţie, măsură a momentelor de intensă spiritualitate care marchează valoarea culturală a unui popor. Începută încă din primii ani de domnie, în vara anului 1690, la nici doi ani de la urcarea pe tron a lui Brâncoveanu, construcţia bisericii s-a terminat în iunie 1692, pictura fiind gata la 30 septembrie 1694, după cum arată pisania de deasupra uşii de la intrare, de pe peretele de vest al pronaosului[15]. În această pisanie este accentuată ideea de zidire, atât ca edificiu de piatră făcut să înfrunte veacurile, cât şi ca o construcţie spirituală, ctitorul mănăstirii Hurezi având structura sufletească a unui om dominant nu doar de sentimentul nestatorniciei sorţii, deplângând vanitatea oricărei construcţii lumeşti, ci cu precădere de gândul stăpânirii constructiv-valoroase a vremii, printr-o cucerire de ordin cultural a neperisabilităţii[16]. Aşa cum sublinia Nicolae Iorga, Brâncoveanu a realizat, „din Bucureşti, prin paşnica si trainica formă a culturii, unitatea indisolubilă a organismului naţional românesc”[17]. El a sesizat că oamenii epocii doreau să aibă şcoli şi cărţi, care asigurau circulaţia ideilor, luminarea minţilor. Dovadă că este receptiv la acest curent înnoitor, este între altele, întemeierea şcolii de la Colţea, ca şi goana după cărţi pentru biblioteca sa personală, arătată de plata unor sume importante pentru ele. Exista deja o efervescenţă culturală la curtea voievodului muntean, unde se încrucişau două influenţe cu totul diferite: „una venită direct din Occidentul catolic şi romanic: influenţa italiană, iar alta venită din sud-estul ortodox: influenţa grecească”[18]. Întâlnim acum în Bucureşti reprezentanţi ai culturii italiene, precum medicul Iacob Pylarino, autor de lucrări ştiinţifice medicale, care a devenit protomedicul curţii, „punând în această calitate, sub influenţă veneţiană, bazele primului spital românesc, Colţea”[19], doctorul Ion Molibdos-Comnen, grecul George Mayota, preotul Ioan Avramie, fost paroh al coloniei greceşti din Veneţia, florentinul Anton Maria del Chiaro, evreul catolicizat devenit secretar de limbi occidentale al Brâncoveanului, unii dintre aceştia fiind profesori la Academia Domnească de la Sf. Sava.

Celălalt curent, cel grecesc, era reprezentat la curtea lui Brâncoveanu – ajunsă atunci un adevărat centru al Ortodoxiei – prin câţiva patriarhi orientali: ecumenicul Dionisie al IV-lea Seroglanul (Muselinul), care-l unsese domn în 1688; ierusalimitenii Dositei şi Hrisant Notara, precum şi alţi prelaţi şi clerici greci, întâlniţi în activitatea tipograficească de sub Brâncoveanu.

Unii dintre aceştia aveau biblioteci renumite, dar nici una nu depăşea pe cea a familiei Cantacuzino, considerată de un cronicar anonim din prima jumătate a secolului al XVIII-lea drept „cea mai mare din epocă”, adică din perioada când a trăit stolnicul (1650-1716): „Biblioteca Cantacuzinilor a fost cea mai mare bibliotecă, mai mare decât toate acestea (Biblioteca Mitropoliei din Bucureşti, Biblioteca Mavrocordaţilor, la Mănăstirea Văcăreşti, Biblioteca Academiei Domneşti de la Sf. Sava) cu multă cheltuială şi multe cărţi elineşti, latineşti,

[15] Bălan 2005, p. 533-535.
[16] Vasiliu 2004.
[17] Iorga 1914, p. 213.
[18] Cartojan 1945, p. 205.
[19] Cartojan 1945, p. 205.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

franţuzeşti, turceşti, la Mănăstirea Mărginenilor, în eparhia Mitropolitului din ţinutul Prahovei”[20].

Pe aceasta avea să o ia ca model voievodul Brâncoveanu, domn cu mintea luminată şi iubitor de cultură, care-şi va adăposti într-o tainică chilie boltită a Mănăstirii Hurezi, în corpul de clădiri de pe latura de vest, propria sa bibliotecă, pe rafturile căreia vor fi înşirate, an de an, comorile tipăriturii vremii, cele încurajate de principe şi lucrate sub iubitoare îngrijire a mitropolitului ţării, Antim Ivireanul (1708-1716), precum şi cărţi de pretutindeni, adunate cu trudă şi cu pasiune din toate colţurile Europei, mai ales din Veneţia şi Paris, toate alcătuind o uriaşă moştenire culturală.

Urmărind cronologic evoluţia bibliotecii voievodului Brâncoveanu de la Mănăstirea Hurezi, putem afirma că interesul acestuia faţă de cultură s-a manifestat încă de pe când era tânăr boier, după cum arată unele autografe de pe cărţi. Astfel, încă de pe când era mare spătar (1682-1684) a dăruit cărţi unor aşezăminte religioase. Se cunosc trei exemplare din *Evanghelia* tipărită la Bucureşti în 1682, ferecate în aur şi argint cu cheltuiala marelui spătar Constantin Brâncoveanu şi afierosite mănăstirii Bistriţa, în 1682[21], mănăstirii Dintr-un lemn, în 1684[22] şi mănăstirii Surpatele[23].

Un moment important în dezvoltarea colecţiei brâncoveneşti de cărţi l-a reprezentat misiunea de supraveghetor domnesc la tipărirea primei versiuni integrale a Bibliei în limba română, încredinţată marelui logofăt Constantin Brâncoveanu de Şerban Vodă Cantacuzino. Pentru a înlesni cât mai mult munca traducătorilor, el a creat pentru traducători, la 1687, un adevărat fond special filologic şi teologic, procurând diverse dicţionare şi cărţi de gramatică. Printre acestea, se numără şi *Marele lexicon al limbii greceşti* al lui Varinus Favorinus, în ediţia în folio, tipărită la Veneţia în 1522 de către Zaharia Calergi Cretanul[24]. Pe socoteala cărţii, viitorul domn a scris: *„Această carte a fost a lui Ion Grămăticul Moldaviei la 1677, la Amsterdam”*, iar mai jos stă scris că de la dânsul a cumpărat-o, în 1683, sub-iscălitul Constantin Brâncoveanu, vel-logofăt. Această carte a fost retipărită în 1712, la Veneţia, de Antonio Bertoli, cu cheltuiala domnului muntean, căruia îi este dedicată. Este împodobită cu un portret al voievodului, chiar pe prima pagină, gravat în oţel de sculptorul veneţian Alex de Via[25]. A mai achiziţionat atunci şi alte câteva lexicoane şi gramatici: *Lexicon graeco-latinum*, Basiliae, 1532, autor Petro Gillio[26]; *Lexicon manuale graeco-latinum et latino-graecum*, Patavii, 1687, autor Cornelius Schrevelius[27] şi *Introductionis gramaticae*, Basiliae, 1541[28], autor Theodorus Gaza, elenist şi filolog celebru (1400-1478), întemeietorul

[20] Iorga 1901, p. 56.
[21] Barnea 1997, p. 145.
[22] Petrescu 1902, p. 825-827. Barnea 1997, p. 146.
[23] Petrescu 1934, p. 678-679.
[24] Ionescu 1981, p. 138.
[25] Drăghiceanu 1914, p. 28.
[26] Dima-Drăgan, Carataşu 1969, p. 608, nr. 54.
[27] Dima-Drăgan, Carataşu 1969, nr. 56.
[28] Dima-Drăgan, Carataşu 1969, nr. 58.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Academiei din Ferrara, al cărei prim rector a fost.

Constantin Brâncoveanu a pus de asemenea la dispoziţia traducătorilor *Biblia sacra poliglotta*[29], Londra, 1607, 2 vol., tipărită iniţial la Londra între anii 1653-1657, în 6 volume în folio, de către marele orientalist Walton Bryan, precum şi un dicţionar în şapte limbi, numit *Lexicon heptaglotton*, întocmit de un alt orientalist contemporan, Edmund Castell (1606-1685), colaborator cu Bryan la editarea Bibliei poliglote tipărite anterior[30]. Biblia poliglotă era menţionată, ca o raritate bibliofilică, şi de germanul C.F. Neickelius, într-o scriere tipărită la Leipzig şi Bresslau în 1727[31]. Tot el semnala la mănăstirea Hurezi şi o Biblie în limba germană, intitulată: „Biblia în curatele gravuri ale lui Weigellius", un exemplar în folio tipărit pe hârtie regală. Era probabil *Biblia* ilustrată cu 831 planşe de cunoscutul gravor, Christophor Weigel, şi imprimată la Nürenberg în 1695, într-un volum în folio, sub titlul: *Scriptura loquens in imaginibus*.

Existenţa acestor cărţi în Ţara Românească în cea de-a doua jumătate a veacului al XVII-lea numai în biblioteca marelui logofăt Constantin Brâncoveanu subliniază şi mai clar destinaţia lor: elaborarea versiunii româneşti a *Bibliei*, şi pun într-o nouă lumină bibliofilia acestui mare voievod. Astfel, Constantin Brâncoveanu apare în viziunea istoriei, nu numai ca un mare mecena, ci un cărturar implicat direct în viaţa spirituală a epocii sale, ca un real creator de cultură. Aportul său la traducerea şi editarea *Bibliei* în limba română, ignorat anterior, trebuie corectat şi relevat la adevăratele sale proporţii. Prin munca pe care a depus-o ca ispravnic al tipăririi traducerii Bibliei de la Bucureşti, Brâncoveanu a dovedit că a înţeles foarte bine rostul cărţii în educaţia poporului nostru, fapt pentru care a fost felicitat indirec de patriarhul Dositei al Ierusalimului prin scrisoarea adresată lui Şerban-vodă Cantacuzino: *„...vrednic de mii de laude"*, deoarece *„la un norod întreg dai cuvântul"*, ca să *„lumineze celor din casă... rumânilor, modlovenilor şi ungrovlahilor"*[32].

După înscăunarea sa ca domn al Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu şi-a materializat sentimentul de dragoste faţă de carte impulsionând lucrul principalei tipografii, cea „domnească" din Bucureşti. Supravegherea ei a încredinţat-o georgianului Andrei, fost rob la Stambul, cunoscut mai ales ca monahul Antim Ivireanul[33]. Datorită muncii lui de tiparnic-cărturar, în vremea lui Brâncoveanu au funcţionat în Ţara Românească cinci tipografii, cu activitate mai mult sau mai puţin continuă: la Bucureşti, la Snagov, la Târgovişte, la Buzău, la Râmnic. În anii domniei lui, au apărut în tiparniţele de la Bucureşti şi Snagov 37 de cărţi, la Buzău 14, la Târgovişte 13, la Râmnic 10, la cea din Alep 4, la aceea din Tiflis, deci un total de 79 de exemplare laice şi religioase, depăşind cu mult Moldova (Iaşi – 6 cărţi) şi Transilvania (Bălgrad – 4 cărţi, Sâmbăta – 1 carte, Sibiu – 1 carte, Cluj – 1

[29] Dima-Drăgan, Carataşu 1969, p. 603, nr. 23.
[30] Dima-Drăgan, Carataşu 1969, nr. 24.
[31] Dima-Drăgan, 1974, p. 194.
[32] Bianu, Hodoş 1903, p. 289.
[33] Pentru viaţa şi munca lui de tipograf, a se vedea Şerbănescu 1966; Djindjihaşvili 1982, passim.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

carte)[34]. Cărţile care vor alcătui vestita bibliotecă voievodală de la Hurezi, între care va ocupa un loc de frunte *Biblia de la Bucureşti (1688)*, vor purta pecetea voievodală, folosită ca un ex libris sau ca o marcă de proprietate, acest exemplar păstrându-se până astăzi. El se prezintă într-o splendidă legătură românească în piele, cu ornamente florale imprimate în foiţă de aur, demn de o bibliotecă aşa de importantă precum cea a mănăstirii Hurezi, principala ctitorie a voievodului. Volumul, aflat astăzi în muzeul mănăstirii, are aplicată frumoasa pecete domnească pe cea din urmă foaie numerotată a prefaţei şi la pagina 932, ultima pagină numerotată a cărţii.

Un alt exemplar din Biblia lui Ştefan, operă literar-teologică ce constituie un adevărat summum al activităţii intelectuale româneşti din secolul al XVII-lea, cu aceeaşi frumoasă pecete voievodală, datată 1691, a fost semnalat, în 1972, în fondul Bibliotecii Facultăţii de Filologie, Secţia de Limbă şi Literatură Română din cadrul Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti, acesta fiind unul din cele trei exemplare care se găseau în biblioteca mănăstirii Hurezi. Cartea poartă şi ex libris-ul mănăstirii, adică este marcată cu pecetea mică a lui Constantin Brâncoveanu voievod, cu tuş negru, aplicată la p. 1 şi p. 932. Pecetea circulară are în centru, închisă în scut, pasărea heraldică a Ţării Româneşti, conturată cu aripile deschise şi zborul în jos având o cruce în cioc, este flancată în dextra de un soare, iar în senestra de luna crai-nou, are înscris în terasă anul 1691, deasupra scutului se află coroana principilor imperiali şi iniţialele K.B., iar sub scut iniţialele V.V., totul înconjurat de o elegantă cunună de lauri[35]. Pe volum se află înscrisă explicit apartenenţa sa la patrimoniul mănăstirii Hurezi. Astfel, de la f. 3 la f. 4 stă scris *„Dintru ale sfîntei mănăstiri Hurezi”*, de la p. 1 la p. 2 avem însemnarea *„Această sfântă Biblie este a sfintei mănăstiri Hurezi”*, pentru ca pe p. 929-933 să fie notat *„Această sfântă şi dumnezeiască carte ce să chiiamă Biblie este a sfîntei şi dumnezeieştii mănăstiri Hurezii”*[36].

Biblia de la 1688 va fi aşadar una din primele cărţi intrate în biblioteca de la Hurezi. La aceasta se vor adăuga alte sute de cărţi adunate cu trudă şi pasiune din toate colţurile Europei, de un voievod cu mintea luminată şi iubitor de cultură, colecţie pe care acesta o va adăposti într-o tainică chilie boltită a mănăstirii Hurezi. Prima menţiune contemporană a bibliotecii domneşti de la Hurezi datează din anul 1702, când doctorul Ioan Comnen scria în prefaţa unui manuscris grecesc dedicat domnitorului român şi intitulat *„Tâlcuirea celor patru Evanghelii”: „Dar ai întemeiat şi o bibliotecă vrednică de văzut, cu multă cheltuială, în mănăstirea cea frumoasă a Hurezului, zidită de tine, şi ai umplut-o cu cărţi felurite şi foarte de folos”*[37]. Învăţatul Ioan Comnen, care a desfăşurat o bogată activitate medicală şi pedagogică la curtea şi la şcoala domnească din Bucureşti, cunoscuse şi aprecia în mod deosebit strădaniile culturale ale voievodului român. La ora actuală, acest manuscris se află la Biblioteca Naţională din Viena, ajuns aici, ca şi alte manuscrise preţioase din bibliotecile umaniste ale domnitorului Constantin Brâncoveanu de la

[34] Bianu, Hodoş 1903, passim.
[35] Bădără 1989.
[36] Cândea 1972.
[37] Iorga 1898, p. 12.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Hurezi şi ale stolnicului Cantacuzino de la Mărgineni, în timpul conflictelor dintre Habsburgi şi Imperiul otoman, care au adus trupele austriece pe teritoriul Ţării Româneşti, unele dintre aceste manuscrise fiind luate atunci chiar de celebrul strateg italian aflat în slujba împăratului, Eugeniu de Savoia[38].

Cel care se va îngriji îndeaproape de biblioteca de la Hurezi va fi arhimandritul Ioan, care se va impune în scurt timp în viaţa culturală contemporană. El vine la Hurezi în septembrie 1692, la început în calitate de ispravnic la construcţia ansamblului mănăstiresc, apoi fiind numit stareţ şi participând la târnosirea bisericii mănăstirii la 8 septembrie 1693. Preocupările sale culturale sunt evidente, deoarece prin osteneala sa se va tipări la Râmnic, în 1706, una din primele cărţi ieşite de sub teascurile acestui centru tipografic, şi anume *„Slujba Născătoarei de Dumnezeu”*, cu cheltuiala lui şi *„cu blagoslovenia iubitorului de Dumnezeu Kyr Antim Ivireanul, Episcopul Râmnicului”*[39]. La aceasta se vor adăuga toate titlurile de cărţi ieşite de sub teascurile tipografiilor din cele cinci centre ale Munteniei, care vor fi trimise la Hurezi din porunca domnitorului, făcând din această citadelă a spiritualităţii brâncoveneşti, un centru naţional de documentare pentru toţi cărturarii aflaţi în vremea aceea la curtea sa şi în ţară[40].

Peste doi ani, în 1708, acelaşi arhimandrit Ioan avea să zugrăvească, la intrarea în camera boltită a bibliotecii, o frumoasă inscripţie grecească: „Βιβλιοθήκη ηρωθης έραζηης υστικης οσηος δό,σος βίβλφν προηείνει πάνζοθον πανδαιζείαν εν έηειαυηφ” (Bibliotecă de hrană dorită sufletească, această casă a cărţilor îmbie preaînţeleapta îmbelşugare, în anul 1708). Din fondul de carte existent la acea dată făceau parte şi câteva cărţi, alcătuiri sau traduceri ale fiilor lui Brâncoveanu, ceea ce arată faptul că domnitorul a ştiut să-şi instruiască fiii, care aveau un mare interes faţă de cultură şi de cărturari, fapt apreciat şi de Antim Ivireanul. Astfel, în 1701, apar de sub teascurile tipografiei domneşti din Bucureşti, *Cuvânt panegiric la marele Constantin* şi *Cuvânt panegiric la martirul Ştefan*, scrise în greceşte de Ştefan Brâncoveanu[41]. În anul următor, 1702, ultima lucrare apare într-o nouă ediţie, iar în anul 1703, acelaşi, tipăreşte, tot în greceşte, la aceeaşi tipografie, *Cuvânt panegiric la adormirea Născătoarei*[42], pentru ca, în 1704, să apară tot la Bucureşti şi tot în greceşte şi o *Cuvântare la patima cea mântuitoare*, întocmită de Radu Brâncoveanu[43]. Tot el este autorul şi al unui *Cuvânt panegiric la Sf. Nicolae*, scris „întru veşnica amintire a lui Preda Brâncoveanu”, ucis la Târgovişte de către Mihnea al III-lea, în 1658. Textul a fost tipărit de Mihai Stefanovici, în tipografia din Râmnic[44]. Şi tot în acelaşi an, 1707, Antim a mai tipărit la tipografia bucureşteană, *Paralele greceşti şi romane*, ale lui Plutarh, traduse în greaca modernă de către Constantin Brâncoveanu, fiul cel mare al domnitorului. În prefaţa sa, Antim laudă învăţătura înaltă a fiului domnesc şi fericeşte pe cel care i-a fost

[38] Buluţă 1988, p. 11.
[39] Bianu, Hodoş 1903, p. 467.
[40] Ciobotea, Florescu 2004, p. 397.
[41] Bianu, Hodoş 1903, p. 419-421.
[42] Bianu, Hodoş 1903, p. 452-453.
[43] Bianu, Hodoş 1903, p. 457-460.
[44] Bianu, Hodoş 1903, p. 469.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

perceptor: Gheorghe Maiota, predicatorul curţii domneşti, autor şi el al unei cărţi, *Cuvânt la patima Domnului*, tipărită la Râmnic, probabil în 1707[45].

Moartea năpraznică a voievodului, la 15 august 1714, a aruncat însă în prăpastia întunecată a uitării şi biblioteca de la Mănăstirea Hurezi. După această dată izvoarele tac, până în anul 1791, când biblioteca domnească reintră, şi sub raport documentar, în circuitul culturii româneşti. La acea dată erau alcătuite două cataloage ale acestei biblioteci, inserate în catagrafiile averilor mănăstireşti şi descoperite ulterior în arhiva Eforiei spitalelor civile din Bucureşti. Dar să urmărim, în timp, evoluţia descoperirilor referitoare la manuscrisele şi tipăriturile de la Mănăstirea Hurezi, care s-au risipit în ţară şi în străinătate, unele fără putinţă de întoarcere acasă.

Cu ocazia lucrărilor de restaurare, executate la mănăstire începând cu anul 1907, luându-se cu de-amănuntul în cercetare fiecare corp de clădire din partea de miazăzi, care a suferit unele prefaceri în timpul arhimandritului Hrisant (1833-1850), s-a descoperit, lângă clopotniţă, o cameră boltită, care adăpostise pe vremuri biblioteca[46]. În acelaşi an, 1907, Nicolae Iorga publica „Hârtii din arhiva Mănăstirii Hurezului", dar nu dădea informaţii mai ample referitoare la componenţa bibliotecii. Despre constituirea şi structura bibliotecii se ştia numai că *„mai multe rânduri de cărţi bisericeşti şi altele (...), toate pecetluite cu pecetea domnească, fură date în seama lui Ioan"*[47], de către însuşi domnitorul Constantin Brâncoveanu. Mai târziu, în 1925, tot Nicolae Iorga a descifrat şi a tradus frumoasa inscripţie grecească aşezată la intrarea în bibliotecă[48], dar conţinutul ei continua să rămână încă învăluit în taină.

Abia în anul 1935, Prof. Ion Ionaşcu a descoperit cele două cataloage amintite, pe baza cărora se încerca, pentru prima oară, reconstituirea bibliografică aproximativă a fondului de publicaţii descoperit în vara anului 1860 de Alexandru Odobescu. Acesta, fiind însărcinat de „Ministerul Instrucţiei Publice de a cerceta, a înregistra şi a descrie obiectele antice şi interesante pentru istorie ce se vor afla prin mănăstirile din unele judeţe ale ţărei"[49], a găsit cu acest prilej într-o chilie a mănăstirii Hurezi şi *„importante manuscripte şi cărţi tipărite"* ce mai rămăseseră din biblioteca voievodului muntean. Între cărţile rămase de la luminatul voievod se aflau, după constatările lui Alexandru Odobescu, *„Marea Colecţie de autori bizantini tipărită sub Ludovic al XIV-lea de Ducange"*, alături de *„cei mai mulţi Părinţi ai Bisericii, în ediţii greco-latine"*[50]. Succinta însemnare a eruditului arheolog şi scriitor Alexandru Odobescu avea să rămână, pentru multă vreme, singura mărturie certă privitoare la biblioteca domnitorului Constantin Brâncoveanu, acesta consemnând la acea dată, între cărţile de la Hurezi, şi marele dicţionar elen al lui „Varie Favorinus" în cele două ediţii, cea de-a doua fiind tipărită la Veneţia şi dedicată lui Brâncoveanu. Cu aceeaşi ocazie, Odobescu

[45] Bianu, Hodoş 1903, p. 460-462; 478-479.
[46] Trajanescu 1915, p. 133.
[47] Iorga 1907.
[48] Iorga 1925, p. 4.
[49] Odobescu 1967.
[50] Odobescu 1861, p. 659.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

consemna: *„Am găsit şi o mică broşură cartonată în 4⁰ mic, curat, scrisă româneşte cu literile chirilice din secolul trecut, coprinzând un „Calendar pe anul 1701" cu prognostice politice, precedat de o precuvântare dedicatorie adresată lui Constantin vodă Brâncoveanu şi subscrisă de un Ioan Românul"*[51].

Alte calendare, pe anii 1693, 1694, 1695, 1699 şi 1703, fuseseră luate de principele Grigorie Brâncoveanul, nepotul voievodului, şi legate împreună „într-un mic volum în 4⁰ mic de 152 feţe". Titlurile erau aceleaşi: *„Kalandar, ce să chiamă Foletul novel de anul..., carele dupre limba frăncească (*italienească*) în rumănească, s-au întors, de jupânul Ioan Românul"*. Acest Ioan Românul, căruia i se mai spunea şi Ion Frâncul, era, probabil, italian, de vreme ce el tălmăcea din italieneşte, adică din frânceşte, cum scriu cronicile, calendarele cu prognoze astrologice care circulau în toată Europa. Numele lui adevărat se pare că era Giovanni Candido Romano[52].

Este foarte probabil că, în afară de cele 6 calendare pe 6 ani, au mai existat şi altele pentru alţi ani, dat fiind interesul mare ce-l manifesta voievodul pentru lectura lor. Odobescu arată însă că *„aceste titluri (Prognostice dupre calindarele frânceşti scoase)* explică destul de bine coprinderea cărţilor, în care sunt înşirate tot felul de halucinaţii astrologice asupra politicei, temperaturei şi feluritelor evenimente ce aveau a se petrece pe lume în cursul anului"[53]. De aceeaşi părere este şi Ion Românul, care scrie în prefaţa primului calendar întocmit pentru Constantin Vodă, în 1693, tălmăcit după un original italienesc, că tot ce spun „astrologhii" sunt numai „păreri şi umbre", de aceea el se întreabă sceptic *„care să fie acea pricină de mişcă pe aceşti astrologi a scrie şi a povesti de acestea, când vedem că nu ies, nici vin tocma, cele ce ei spun"*[54]. Autorul *Foletului novel* afirmă că „prognosticele sale" sunt scoase din „osebiţi italieni", din „frânceştile calendare", pe care le „întoarce din limba frâncească pe cea românească pentru curiozitatea şi petrecerea de vreme" a voievodului şi a intimilor lui de la Curte. Aceasta, pentru că „firea omenească la lucruri nouă" este „pururea râvnitoare", scrie acelaşi tălmăcitor în prefaţa dedicatoare a calendarului său întocmit pe anul 1695[55].

Această poziţie plină de rezerve faţă de valoarea prezicerilor astrologice este determinată de convingerea autorului că viitorul poate fi cunoscut numai de divinitate. De aceea, Ion Frâncul spune că el a tălmăcit aceste calendare pentru ca „înţeleptul şi adevăratul creştin...de deşertăciunile omeneşti şi lumeşti să se mire şi să râză".

În afară de aceste succinte referiri, Odobescu nu mai dădea nici o altă informaţie, în 1861, despre bibliotecă, privind autorii, titlurile operelor sau ediţiile conform celor două cataloage din 1791, publicate de Ion Ionaşcu în 1935, totalul tipăriturilor se cifra la 392 de volume, repartizate astfel: 115 româneşti, 110 greceşti, 97 greco-latine, 39 slavone, 13 greco-arabe, 6 greco-latino-arabe, 4 latine,

---

[51] Odobescu 1967.
[52] Ciobanu 1989, p. 224.
[53] Odobescu 1967.
[54] Odobescu 1861, p. 657-658.
[55] Vîrtosu 1942, p. 50.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

4 greco-române, câte un exemplar german, arab, georgian şi un lexicon în 7 limbi. Pe specialităţi erau: teologie, îndeosebi patristică, 119 volume, pentru cult; 159 volume de rugăciuni, dintre care 91 româneşti. În afară de aceste 278 de cărţi religioase, biblioteca cuprindea şi 104 cărţi laice, de istorie, geografie, literatură, filosofie, drept etc., printre care opere ale lui Herodot, Homer, Hesiod, Euripide, Aristofan, Lucian, istorici bizantini şi alţii. Acestea totalizau 47 de volume. Ştiinţa şi filosofia erau reprezentate prin lucrări ale lui Arhimede, Socrate, un tratat de matematică etc. În bibliotecă se mai aflau, în 4 volume, *Pandectele* lui Iustinian şi 3 pravile româneşti. Mai erau, de asemenea, lexicoane, gramatici greceşti şi latineşti, precum şi două lucrări de bibliografie, procurate, desigur, pentru orientarea bibliotecarului[56].

Manuscrisele erau 46, din care 37 româneşti, 7 greceşti, unul greco-român şi unul slavon. După conţinut, 25 erau de teologie, 15 de ritual, 4 istorii româneşti, printre care şi un fragment din *Istoria Ţării Româneşti* a stolnicului Constantin Cantacuzino.

Cercetări ulterioare întreprinse în Arhivele Statului au condus la identificarea unui catalog mai complet al bibliotecii de la Hurezi, întocmit în anii imediat următori călătoriei scriitorului Alexandru Odobescu la mănăstirile de pe Valea Oltului. Acesta se numeşte *Catalogul cărţilor din Biblioteca Monasteriului Orezu* şi a fost întocmit de către revizorul şcolar al judeţului Vâlcea, I. Eliade, la data de 1 mai 1865. El cuprindea 425 volume (manuscrise şi tipărituri), pentru fiecare lucrare fiind transcrise în original numele autorului, titlul (complet sau prescurtat), locul de imprimare şi anul de apariţie[57]. Trimis la Ministerul Instrucţiunii, catalogul a fost studiat de Comisia Bibliotecii Centrale din Bucureşti, prezidată de August Treboniu Laurian. Din comisie mai făceau parte N. Florescu, D. P. Viezuianu şi marele arhitect Al. Orescu, secretar fiind directorul bibliotecii, Ion C. Gârleanu. Comisia a reţinut pentru Biblioteca naţională numai 138 de volume, notate într-o *Listă de cărţi alese din Catalogul Monastirei Orezu pentru a se aduce la Biblioteca Centrală din Bucuresci*[58].

Peste 11 ani, la 12 decembrie 1876, un alt revizor al judeţului Vâlcea semnala Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice *„că la monastirea Horezu se află o bibliothecă compusă din 600 volume de diferite cărţi vechi în limba elenă şi română”*[59]. Cu mare întârziere, la 22 martie 1877, Ministerul cere directorului şcolii primare din Târgul Horezu să catalogheze, împreună cu starețа mănăstirii, cele 600 de volume. Catalogul, datat 3 aprilie şi înaintat Ministerului la 6 aprilie 1877, cuprinde 175 titluri, în greacă şi latină, descrise bibliografic, şi o situaţie numerică a 32 volume greceşti, 122 volume slavoneşti şi 244 volume româneşti, considerate toate bisericeşti. În total sunt înregistrate 573 de volume.

Nici de această dată nu se hotărăşte transferarea publicaţiilor la Biblioteca Centrală din Bucureşti, ci se solicită părerea Episcopiei Râmnicului, care propune

---

[56] Ionaşcu 1935.

[57] Arhivele Statului Bucureşti, *Ministerul Instrucţiunii*, dosar nr. 561/1864, f. 404-414; 419-422.

[58] *Ibidem*, f. 469-473.

[59] *Ibidem*, dosar nr. 3542/1877, f. 53r.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Ministerului, şi acesta acceptă, ca lucrările religioase (în limba română şi greacă) să rămână la mănăstire, iar celelalte *„să se trimită Sfântului Sinodu, quare va începe fomarea unei Bibliothece pe numele său”*[60]. Propunerea este pusă în aplicare şi, la 8 august 1877, arhidiaconul Gherasim Saffirin ridică de la Hurezi, pentru biblioteca Sfântului Sinod din Bucureşti, un număr de 212 titluri, semnând pentru primirea cărţilor[61].

Ultima menţiune despre fondurile bibliotecii mănăstirii Hurezi o găsim la Grigore G. Tocilescu, care, în anul 1885, însărcinat de minister să viziteze mănăstirile de seamă din ţară, a trecut şi pe la Hurezi. În raportul prezentat ministerului, el arată că a ridicat pentru Muzeul naţional de antichităţi întreaga bibliotecă a mănăstirii, alcătuită din „38 manuscripte, dintre care 24 române, 6 slave şi 8 greceşti şi 393 tipărituri, împărţite astfel: 228 greceşti, 15 slavone, 89 româneşti, 13 latine, 43 greco-latine, 5 diverse”[62]. Se pare că o parte din aceastea au fost transferate, în 1901 şi în 1942, la marea Bibliotecă a Academiei Române, care a devenit astfel păstrătoarea celui mai însemnat fond al mănăstirii Hurezi, coborâtor din vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Astăzi nu se mai află la Hurezi decât *trei* cărţi din vechea bibliotecă: un exemplar din *Biblia de la Bucureşti*, cu pecetea domnitorului Constantin Brâncoveanu; un *manuscris grecesc*: autograf Ioan Comnen, scris la 30 decembrie 1699 şi închinat stolnicului Constantin Cantacuzino, şi o *Evanghelie învăţătoare*, manuscris ce a fost în posesia primului egumen al mănăstirii, Ioan.

Biblioteca voievodului martir Constantin Brâncoveanu de la Mănăstirea Hurezi, întocmai ca şi cea a familiei Cantacuzino sau a Mavrocordaţilor, a constituit un focar de cultură în epoca medievală în Ţara Românească, prin intermediul acesteia favorizându-se pătrundea culturii universale în sfera civilizaţiei noastre. Fenomenul cultural din epoca brâncovenească cunoaşte însă şi alt aspect, şi anume răspândirea cărţii tipărite în Ţara Românească (Bucureşti, Buzău, Snagov, Râmnic, Târgovişte) în întreg spaţiul românesc, dar şi în întreaga Europă. Meritul incontestabil al lui Brâncoveanu pe tărâm cultural a fost acela de a fi oferit carte solicitată de cei interesaţi, exemplare tipărite de el fiind întâlnite la Atena, Paris, Ancara, Alexandria, Londra, precum în cele patru Patriarhii istorice ale lumii creştine: Ierusalim, Constantinopol, Alexandria şi Antiohia.

Cartea brâncovenească a avut un mare rol în fixarea terminologiei limbii române, voievodul urmărind activitatea de imprimare, în primul rând, a cărţilor în limba română, în interesul poporului. Valorile epocii brâncoveneşti au stat la baza energiilor naţionale de după aceea, deoarece ele au dat neamului nostru tăria interioară de a suporta apăsarea străină din veacul al XVIII-lea.

Politica lui Constantin Brâncoveanu, sugerată şi de vastul program de tipărituri şi de larga răspândire a cărţilor, a impulsionat procesul complex de transformări calitative în viaţa poporului nostru, formarea conştiinţei naţionale şi, odată cu aceasta, a naţiunii române, premisă şi factor hotărâtor al făuririi statului naţional unitar român.

---

[60] *Ibidem*, f. 108r.
[61] Dima-Drăgan 1977, p. 797.
[62] Tocilescu 1887, p. 33.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

BIBLIOGRAFIE

	Istoria Ţării Româneşti de la octombrie 1688 până la martie 1717, 1959.
	Istoria Ţării Româneşti (1290-1690). Letopiseţul Cantacuzinesc, Bucureşti, 1960
Istoria românilor	***, *Istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 2003.
Barnea 1997	Ioan Barnea, *Ctitoriile bisericeşti ale lui Constantin Brâncoveanu*, în *Biserica Ortodoxă Română*, CXV (1997), nr. 1-6, p. 117-175.
Bădără 1989	Doru Bădără, *O carte cu pecetea lui Constantin Brâncoveanu în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti*, în *Revista de Istorie*, tom 42, nr. 5, mai, 1989, p. 509-511.
Bălan 2005	Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Vâlcea (sec. XIV-1848)*, Bucureşti, 2005.
Bianu, Hodoş 1903	Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche (1508-1830)*, Tomul I (1508-1716), Bucureşti, 1903.
Buluţă 1988	Gh. Buluţă, *Comori de cultură şi artă românească la Biblioteca Naţională din Viena*, în *Magazin istoric*, XXII,1988, nr. 4, p. 9-12.
Cândea 1972	Virgil Cândea, *Cartea veche românească în colecţiile Bibliotecii Centrale Universitare Bucureşti*, Bucureşti, 1972.
Cartojan1945	N. Cartojan, *Istoria Literaturii române vechi*, III, Bucureşti, 1945.
Ciobanu 1989	Radu-Ştefan Ciobanu, *Aspecte ale vieţii spirituale în epoca lui Constantin-Vodă Brâncoveanu prin prisma relaţiilor cu Cantacuzinii*, în vol. *Constantin-Brâncoveanu*, Bucureşti, 1989, p. 219-232.
Ciobotea, Florescu 2004	Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *Răspândirea tipăriturilor brâncoveneşti*, în vol. "*Constantin Basarab-Brâncoveanu*", 2004, p. 380-400.
Dima-Drăgan 1974	Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteci umaniste româneşti*, Bucureşti, 1974.
Dima-Drăgan 1977	Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteca domnească de la Mănăstirea Hurezi*, în *Mitropolia Olteniei*, XXIX, 1977, nr. 10-12, p. 797-806.
Dima-Drăgan Carataşu 1969	Corneliu Dima-Drăgan, Mihail Carataşu, *Un catalog necunoscut al bibliotecii mănăstirii Hurezu*, în *Biserica Ortodoxă Română* LXXXVII (1969), nr. 5-6, p. 590-625, nr. 54.
Djindjihaşvili 1982	Fanny Djindjihaşvili, *Antim Ivireanu – cărturar umanist*, Iaşi, 1982.
Drăghiceanu 1914	Virgil N. Drăghiceanu, *În amintirea lui C. Brâncoveanu*, Bucureşti, 1914.
Giurescu 2007	Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, Bucureşti, 2007
Ionaşcu 1935	I.Ionaşcu, *Contribuţii la istoricul Mănăstirii Hurez după documente inedite din arhiva Eforiei spitalelor civile, cu 64 anexe şi 2 vederi*, în *Arhivele Olteniei*, nr.79-82, mai-dec.1935 p. 339-344.
Ionescu 1981	Ştefan Ionescu, *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj-Napoca, 1981.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Ionescu, Panait 1969 — Ştefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viaţa. Domnia. Epoca*, Bucureşti, 1969.

Iorga 1898 — N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor (Întâiul memoriu)*, Bucureşti, 1898.

Iorga 1901 — N. Iorga, *O descripţie a Ţării Româneşti (fragment de cronică)*, în *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. III, Bucureşti, 1901, p. 50-60.

Iorga 1907 — N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIV (Hârtii din arhiva Mănăstirii Hurezului), Bucureşti, 1907.

Iorga 1914 — N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, 1914.

Iorga 1915 — N. Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu şi scopurile Academiei Române*, în *Analele Academiei* Române, seria II, Ist., form. XXXVII (1914-1915), p. 160-165.

Iorga 1925 — N. Iorga, *Biblioteca lui Vodă Brâncoveanu la Hurezi*, în "Revista istorică", XI, nr. 1-3, ianuarie-martie 1925, p. 4.

Iorga 1939 — N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, *Monarhii*, Bucureşti, 1939.

Moisescu 1954 — Gh.I. Moisescu, *240 de ani de la mucenicia Dreptcredinciosului Voevod Constantin Brâncoveanu*, în *Ortodoxia, Revista Patriarhiei Române*, nr. 4, octombrie-decembrie 1954, p. 610-624.

Odobescu 1861 — Al. Odobescu, *Foletul Novel şi Calendarele lui Constantin Vodă Brâncoveanul*, în *Revista română*, nr. 1, 1861, p. 657-678.

Odobescu 1967 — Alexandru Odobescu, *Foletul novel şi calendarele lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, în *Opere*, vol. II, Bucureşti, 1967, p. 90.

Petrescu 1902 — Alexandru Petrescu, *O Evanghelie de la 1682*, în *Biserica Ortodoxă Română*, XXVI, nr. 7, oct. 1902, p. 824-830.

Petrescu 1934 — Alexandru Petrescu, *O Evanghelie de la 1682 la mănăstirea Surupatele,* în *Convorbiri literare,* XXX, 1934, nr. 12, p. 670-680.

Popescu-Vâlcea 1964 — G. Popescu-Vâlcea, *Iniţiator şi protector al unui nou stil în arta românească: stilul brâncovenesc*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXII (1964), nr. 9-10, p. 900-915.

Şerbănescu 1964 — N.Şerbănescu, *Constantin Brâncoveanu, ctitor de cultură românească*, în *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXII (1964), nr. 9-10, p. 879-899.

Şerbănescu 1966 — N. Şerbănescu, *Mitropolitul Antim Ivireanu*, în *Mitropolia Olteniei*, XVIII (1966), nr. 7, p. 771-851.

Tocilescu 1887 — Grigore G. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţară*, Bucureşti, 1887.

Trajanescu 1915 — Ion D. Trajanescu, *Stăreţia Mănăstirii Hurezi*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, VIII, iulie-septembrie 1915, Fasc. 31, Bucureşti, 1915, p. 130-133.

Vasiliu 2004 — Anca Vasiliu, *Iconografie şi stil în pictura murală a epocii brâncoveneşti*, în volumul *"Constantin Basarab Brâncoveanu"*, coordonator: Ion Pătroi, Craiova, 2004, p. 401-448.

Vîrtosu 1942 — Emil Vîrtosu, *Foletul novel. Calendarul lui Constantin Vodă Brâncoveanu, 1693-1704*, Bucureşti, 1942.

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro